

КОНЗУЛ И РЕЦИТАТОРКА

ГОРДАНА ЋИРЈАНИЋ, ХУАН ОКТАВИО ПРЕНС

(G. Ćirjanić, J. O. Prenz, "Konzul i recitatorka", in *Zemaljski dugovi. Ivo Andrić u priči*, a cura di Milovan Marčetić, Belgrado, Laguna, 2012, pp. 85-106.)

МАЈСТОРИ САВРЕМЕНЕ
СРПСКЕ ПРИЧЕ

A black and white portrait of a man wearing a dark hat and glasses, looking directly at the camera. The background of the portrait is a textured, light-colored surface with faint, illegible cursive handwriting.

ЗЕМАЉСКИ ДУГОВИ

/ Киш / Михаиловић / Басара /
/ Јосић Вишњић / Димић / Пренс /
/ Савић / Огњеновић / Маловић /
/ Ћирјанић / Ћурђић / Раичевић /
/ Журић / Пантић / Аћин / Николић /
/ Ћирић / Дамјанов / Гробаров / ...

приредио Милован Марчетић

Querido amigo,

Радује ме што си се тако брзо опоравио, и тако успешно да већ можеш да играш. Кад сам то чула сетила сам се, наравно, свих оних прилика кад сам те гледала како плешеш. Тим пре што ретко који песник хоће да заигра у друштву - песници воле да задрже своју сигурну улогу посматрача. Још су рећи они који уопште знају класични плес. Тебе и Ђикиту гледала сам како уиграно и складно танцате валцер, али богома и танго. Никад нећу заборавити ни ону словеначку полку, на Бледу.

Била је недеља, сунчано мајско преподне, кад смо у парку крај језера наишли на мали градски оркестар: извођачи упарађени у алпске костиме свирају полке за шетаче и туристе. Ти си поменуо Борхеса који није марио за музику, и како је говорио да је музика само најмање непријатна бука, а онда си повукао Ђикиту за руку и почели сте да играте полку тако чило и тако лепо да се око вас одмах окупила публика. Неко је могао помислити да сте и ви део атракције коју недељом приређују градске власти. Али, како сте почели да играте изненада, тако сте и престали, на рез, усред једне нумере, кад сте задовољили душу. И наставили смо шетњу око језера, чини ми се да никад толико нисмо шетали заједно - наше дружење се целог живота одвијало око неког стола, ређе кућног а чешће кафанског, како и приличи песницима.

На Бледу, где смо се нашли на годишњој конференцији ПЕН-а, направили смо безброј кругова око језера, сећам се и садржаја појединих разговора. Увек се на тим конгресима формира неко друштво, тамо смо били нераздвојни ти, твоја Ђикита, ја и Ада - сећаш ли се Каталонке Аде Кастељс? Сви су гледали у нама шпански кружок, а нико од нас није био Шпанац. Додуше, Ада није била каталонски сепаратиста, али се ни са Шпанијом није идентификовала, поготово што је потицала из протестантске породице. Сећаш ли се њеног романа о томе, *Прст анђела*?

Кад већ помињем Блед, хоћу нешто да те питам, нешто што ме већ дуго копка, а заборавим сваки пут кад се видимо. Били смо нас четворо у чамцу кад си се ти сетио једне друге пловидбе по том истом језеру, можда чак и истим чамцем, али у другачијем друштву. Међу осталима био је Иво Андрић, и вас двојица сте разговарали: тад си га упознао, али не памтим да ли сте се икад касније срели. Углавном, он ти је на Бледу, у чамцу, поверио једно име, име једне жене, а ја сам се чувши то забезекнула, задивљена необичношћу путева Господњих.

За мене је то био први траг, искрснуо у тако ненаданим околностима, о личности за којом сам безуспешно трагала претходних двадесет година. Као кад идеш у непознато, преко седам мора и седам гора да би пронашао нешто што ти је све време стајало ту, испред носа.

Утисак је био јак а, ето, нисам запамтила име - нисам га забележила. Најважније од свега било ми је сазнање да је постојала нека жена, да Андрићева сентиментална веза у Мадриду, давне 1928. године, можда и није само легенда проистекла из рекла-казала у књижевним круговима ондашњег Београда. Рекао си ми, и тога се сећам, да је ваш разговор био приватан, и да никада касније ниси хтео да злоупотребиш поверење које ти је указао. Такође да не знаш каква је била природа односа између младог дипломате и младе жене, која је у оно време била већ позната глумица.

Волела бих да ми поновиш њено име, а видећемо, ти и ја ћемо се већ договорити да ли ико други треба да га сазна, и на који начин. Нема потребе да од тога правимо епохално откриће, али, с друге стране, сматрам да је то биографска чињеница о великом писцу, којој не треба одузети могућност да уђе у корпус биографских података. Макар само то да су се познавали - и она је, на крају крајева, била угледна личност.

Завидим вам што се сада сунчате на плажи, док се ми овде повијамо испод оловног неба, у зимској гардероби. Није вам лош тај обичај да из европске зиме бежите у аргентинско лето, и обрнуто. Поздрављају те сви београдски пријатељи, а ти пољуби Ђикиту с моје стране, и - јави се. Твоја,

Гордана

Querida Гордана

Ах, игра! Пошто је истекло време рехабилитације, прво што сам питао доктора било је када ћу моћи поново да заиграм, ствар која је за мене значила не само физички опоравак, него душевни. Лепо је што си ме подсетила на онај дан на Бледу јер је плес, као што знаш, једна од мојих слабости. Искрсава ми сада у памћењу како сам једном у Струги, на наговор Фернанда Кињонеса и Мануела Васкеса Монталбана, великих љубитеља вина, скочио на сто да играм фламенко, рушећи притом чаше и флаше. Каткад се осетим дужним да се извињавам због тих својих напада лудости који ми навиру изнутра. Дакле, тачно је, осећам се тако добро да могу поново да играм.

Па, да одговорим на твоје питање у вези с Андрићем. Као што и сама кажеш, била је једна пловидба по Бледском језеру, тамо 1965, са Ивом Андрићем на палуби. У то време сам живео у Београду и отпутовао сам на Блед у друштву Радоја Татића, који је радио за Борбу, са жељом да поздравим Мигела Анхела Астуријаса, с којим сам се упознао у Ла Плати, током његовог аргентинског избеглиштва.

Али ово није био мој први сусрет са Андрићем, наиме, 1963. године Мића Данојлић, који је слушао моје часове шпанског на Филолошком факултету, понудио се да ме представи писцу. И тако нас је Андрић примио у свом стану. Привукло ми је пажњу то што је много знао о приликама у Аргентини. Такође је познавао незаобилазна књижевна дела моје земље, као што су “Мартин Фиеро и Факундо”. Распитивао се о Борхесу, кога још није био читао, а чије Маштарије је управо објавио “Нолит”, са предговором Миодрaга Павловића. У разговору је искрснуло име Берте Синхерман и питао ме је да ли је познајем. Казао сам да сам крајем педесетих неколико пута био у прилици да је чујем како рецитује. Андрић ју је много хвалио као глумицу и рецитаторку, да би на крају рекао да ју је лично познавао. Такође ми је привукло пажњу то што је у једном тренутку разговора, позивајући се на њу, изговорио само њено име - Берта.

Откуд моје оклевање да ти откријем идентитет те глумице? На првом месту зато што се радило, у овом као и у неколико будућих сусрета, о личним разговорима какви увек са собом носе опасност да ће млади писац, суочен са живим класиком, доносити исхитрене закључке или се предавати утисцима који могу бити субјективни, што се донекле и у овом случају десило, наиме, ја сам се осећао као повереник, ако не исповести, оно бар личних информација које сам желео да чувам за себе. Сасвим је могуће да се ту радило, напосто, о гесту љубазности домаћина према свом госту. Ти сада говориш о “једној биографској чињеници о великом писцу, којој не треба одузети могућност да уђе у корпус биографских података”. Сигурно си у праву, иако ћу, да бих ти испричао, морати да извршим мало насиље над самим собом. Људска материја је таква.

Хтео сам да ти откријем још неке појединости, али морам сад да те напустим, пошто ти пишем из Мар дел Плате, а управо су стигли неки пријатељи да нас воде на плажу. Обећавам, уколико си заинтересована, да ћемо овај разговор наставити.

Дотле, један пријатељски загрљај.

Пренс

Querido Prenz,

Кажеш да ти је Андрић “поверио” име Берте Синхерман у Београду, а ја сам била уверена да се то десило на броду, насред језера. Одавно сам учила код себе склоност да подешавам своја сећања како би задобила неку симетрију, смисао, поенту ... на исти начин као што у прози подешавам чињенице из стварности према потреби текста. Твоја дисциплина сећања је задивљујућа. За разлику од твојих, моја су сећања непоуздана; не само несвесно, него и свесно их надограђујем. Својствено ми је конфабулирање, и то је сигурно у вези са чињеницом да пишем, иако не знам шта је пре - кокошка или јаје? Додуше, оно ми је каткад, у стварном животу, проузроковало неспоразуме. Али конфабулирање није по себи лоше и штетно; лоши могу бити мотиви а штетна употреба. У овом случају о коме говоримо твоја прецизност је добро дошла.

Ипак, дозволи да ти испричам, не удаљавајући се од наше теме, још један пример за моју инклинацију ка непоузданом. Између чињеничне истине и истине личног доживљаја, увек сам овом другом придавала већу важност.

Човека који ме је животно обележио, Хосеа Антонија, упознала сам у својству научног истраживача - била сам дошла у Мадрид да тражим поуздане податке. Тек кад смо завршили стриктно званични разговор, и када сам му рекла: “Знате, дошла сам овде да се бавим истраживачким радом, али то је само посао, ја нисам научник него песник”, он је одахнуо, сав се озарио. “И ја”, казао је. Од тог тренутка појавило се међу нама саучесништво.

Већ знаш да сам први пут отишла у Мадрид 1983. трагом Иве Андрића. Радила сам у његовој Задужбини од самог оснивања, а кад су Вера Стојић и Миодраг Перишић видели да другу годину заредом не желим да користим годишњи одмор, договорили су се да ме изненаде: “Хајде, иди онда у Мадрид, Иво Андрић је тамо службовао 1928. и 1929. Кад већ знаш шпански, испитај има ли неког трага о том боравку.”

Припреме за пут биле су подједнако важне као и “рад на терену”: пронаћи у личном архиву писца, који још није био обрађен, све документе, преписку, забелешке и “неважне” папириће из мадридског периода; приступити предатној дипломатској архиви у Министарству иностраних послова; прикупити Андрићеве преводe са шпанског, а у његовој личној библиотеци прелистати све књиге на том језику и видети шта је подвлачио, да ли је нешто дописивао

на маргинама; поводити из “Знакова поред пута” све што се односи на Шпанију и здружити цртице раштркане по књизи; сакупити све текстове о хиспанским темама и Иберијском полуострву: Гоја, Боливар, Сефарди, португалска Синтра, шпанска Сеговија, Дон Кихот ... Било је много материјала с којим сам кренула на путовање, и знала сам да ће мој посао у Мадриду бити пипав - током педесет пет година трагови се бришу и губе. А чекали су ме рад у мадридским архивама, библиотекама, емеротекама и потрага за неким старцима, ерудитама - да ли ће се неко нечега сетити, барем из приче.

Међу поузданим подацима које сам понела у свом пртљагу, нашла су се и два непоуздана трага која су ме, заправо, највише привлачила. На првом месту, писмо Хосеа Куенке Иви Андрићу, послато из Мадрида у Београд, крајем 1929. Тај Куенка је радио у Конзулату Краљевине Југославије, и пише, на француском, колико му је жао што је господин морао отићи из Мадрида. Такође га обавештава да се враћао у онај неки хотел у Кастиљи, али да није пронашао пуловер и шал које је “господин тамо заборавио”. Поред овога, прочитала сам четири писма Милоша Црњанског пријатељу Иви Андрићу, послата из Берлина у Мадрид. Још нису била обрађена ни објављена, пронашла сам их у Задужбини Црњанског! Међу осталим, он пита у својим писмима о женама, Шпањолкама и каже на једном месту да се у Београду био пронео глас да се оженио у Мадриду. Такође је јасно из тих писама да Андрић уопште не одговара пријатељу, па Црњански “прети” да ће престати да му пише. Из свега, мени се наметнуло питање: Чиме ли је Андрић био толико заокупљен у Мадриду, поред посла?

Као што видиш, и тада, на том задатку, више сам била литерата него научни истраживач. Све послове сам обавила, пронашла све што се могло пронаћи од докумената, имена, адреса - ништа спектакуларно. Али мене је више од свега вукло да ископам онај пуловер и шал, и сазнам да ли је постојала та нека жена. Наравно да нисам очекивала материјалне доказе, али мене је “то” привлачило, “то” су ми били светионици, а не разговори са професорима књижевности или званични документи потписани Андрићевом руком. Пуловер, шал и дама подстакли су ме да тражим Хосеа Куенку и домарку зграде у којој је млади дипломата становао, да ишчитавам мадридску штампу из оних година, посебно странице о друштвеном животу - ко је од уметника и дипломата присуствовао баловима, краљевским именданима, приредбама у добротворне

сврхе ... Проналазила сам текстове и кратке вести које је Иво Андрић сигурно читао, као на пример интервју с његовим пријатељем Калмијем Барухом у *La Gazeta Literaria* или занимљивост објављену у дневним новинама *El Sol* како је у Бихаћу било тако хладно, минус тридесет степени, да су вукови сишли с планине да потраже заклон у варошици. Пуловер, шал и дама помагали су ми да замишљам и надограђујем, да оживим сен писца у Мадриду - да сама себи осладим истраживачки рад.

Уосталом, све је то прешло у моје властите, драгоцене успомене. Кажем ти, Хосеа Антонија сам и потражила због тога - да га питам да ли ишта зна о Иви Андрићу. Била сам сазнала, још у Београду, да је он "жива енциклопедија, најбоље информисан човек у Мадриду". Кад смо се срели, одмах сам му изложила сврху свог путовања и засула га питањима, на шта је он дословце зинуо. "Али ја нисам толико стар", казао ми је, "у време о ком се распитујете био сам мали, имао сам само три године." Срећа те сам му убрзо рекла да ја у ствари нисам научник. Признао ми је, после, да сам у улози научног истраживача деловала строга, неприступачна.

Елем, никада нисам нашла ништа што би подржало или макар мало осветлило говоркања на која се позивао Црњански. А није да нисам тражила, испипавала - то ми је остало као некакав лични изазов, можда и дуг према Задужбини будући да је трасирала мој животни пут. Стога, имај разумевања што сам толико задивљена искрснућем Берте Синхерман - ни мање ни више него из уста пријатеља кога познајем много дуже од свог трагања.

Јасно ми је да се ништа не сме приписивати том односу: да ли је био само конвенционалан, колико пута су се видели, да ли су се икада, макар случајно, срели насамо ... Могло би једино да се конфабулира, што у овом случају не треба чинити. Сматрам да је истински важно то што се проширио мали круг људи за које знамо да је Андрић са њима комуницирао у Мадриду - Калмију Баруху и Хосеу Куенки придружује се Берта Синхерман. Све друго су пука нагађања, укључујући Хуана Рамона Хименеса и Унамуна, за које неки професори књижевности верују да их је млади Андрић упознао, разговарао с њима. Не постоје сведочанства о томе, нити икакав писани траг.

Па, да завршим ово писмо о разлици између дисциплинованог сећања и конфабулирања, између поузданих података и нагађања. Твоје скрупуле су ми разумљиве, али и твоје обавезе су другачије

од мојих - пре свега према себи, како кажеш. Ти си у овом случају повереник, а мене ништа не обавезује, могу слободно да пустим машти на вољу.

Ипак, не брини - и у машти сам добронамерна. Чисто да не помислиш да и о властитим пријатељима не конфабулирам. Уосталом, шта ти се овде правдам, као да се не познајемо - звучи застрашујуће - безмало четрдесет година.

И, окупајте се на тој плажи, у Мар дел Плати, бар једном за мене.

Твоја,

Гордана

Querida Гордана,

Твоје последње писмо подсетило ме је на једну стару чежњу, за нечим што никад нисам могао да спроведем у дело. Свих оних година док сам радио као професор, писао сам и написао много есеја који су морали да се подвргну такозваним академским правилима, али нисам могао да укључим у њих оно нешто што је за мене било од суштинске важности, а то су врлудања, емоције, сумње, случајности, који су пратили истраживачки рад. Тај саставни део сваког истраживања - назовимо га колатерални, иако је дубоко људски - увек ми је био изузетно привлачан, а то што ми ти сада говориш о својим првим корацима у Шпанији, само оживљава моју стару неиспуњену жељу.

“Твоја дисциплина сећања је задивљујућа”, кажеш ми у писму. Уистину, не ради се ту о дисциплини меморије, већ једноставно о оним искрама које остају у мозгу у ишчекивању да их неко или нека ненадана околност подстакне да блесну.

О Андрићевом присуству на Бледу, на Конгресу ПЕН-а 1965, сећам се још понечега што ће те можда интересовати. На пример, тамо су се први пут срели Андрић и Неруда. Када смо претходне ноћи седели у Нерудиној хотелској соби - ту су још били његова жена Матилде Урутиа, Астуријас са својом женом Бланком и Раде Татић - дон Пабло нас је упитао да ли се Иво Андрић заиста налази међу учесницима. И тако, наредног дана, прво што смо Раде и ја учинили било је да их међусобно представимо и упознамо. Све ти ово причам зато што су начињене фотографије тог сусрета, захваљујући Татићевом професионалном чулу, а оне су, колико ја знам, и једине. Мора да си их видела јер их је Татић, ако се не варам, уступио Задужбини. И ја

негде имам, у стану у Трсту, фотографију снимљену у тренутку кад су се срели.

Такође кажеш у свом писму: “Између чињеничне истине и истине личног доживљаја, увек сам овом другом придавала већу важност.” Мислим да је и у мом сећању “истина личног доживљаја” била пресудна како би ми се неки подаци утиснули у свест. С друге стране, кад кажеш “мене је више од свега вукло да ископам онај пуловер и шал, и сазнам да ли је постојала та нека жена”, подстакла си ме да се и сам сетим појединости са којима је Андрић описивао држање и одећу Синхерманове, нарочито њене тунике - волела је да их носи. Елем, моја драга Гордана, жена јесте постојала, а ко зна да и шал није имао неке везе с туником. Наравно, то су само нагађања. Али има ствари које то нису: Берта Синхерман је 1928. године боравила у Мадриду.

Ако ме питаш о вожњи чамцем по Бледском језеру, не памтим детаље. Али зато се добро сећам једне шетње уз обалу, када се Андрић поново дотакао теме Берте Синхерман, све време поводом тога како она суверено влада позорницом, при чему би је једном поменуо само по презимену, други пут само по имену. И сад би могла да кажеш: “Твоја дисциплина сећања је задивљујућа”, али не смеш заборавити да овај детаљ, можда безначајан и ништаван за неког другог, није то могао бити за једног Аргентинца, који је у тим тренуцима слушао књижевног великана. Ове теме сам управо и приписивао чињеници да се Андрић нашао у друштву аргентинског саговорника, са којим је могао да говори о нечем што је обојици познато.

И сама знаш да после смрти сваког човека, а поготово ако је реч о чувеној личности, све околности из његовог живота, укључујући ситнице, задобијају неслућене димензије. Сазнавши за твоје трагање, дуго двадесет година, поново су преда мном оживели, на један другачији начин, они разговори. Чињеница да је Андрић могао да описује и неке појединости о Синхермановој - међу осталим, тунику коју је волела да носи - навела ме је да мислим да је осећао према њој, ако ништа, велико уважавање. Чак ћу ти рећи да сам убеђен да је било тако, а ја лично сам, можеш претпоставити, срећан због чињенице да је та велика дама - заиста велика - била истински разлог што сам могао да поделим оне тренутке са Ивом Андрићем.

Кад већ говоримо о овоме, питам се да ли би откриће да је необична дама била, заправо, Берта Синхерман (можда би се нешто могло сазнати ишчитавањем њеног архива), изазвало радост

или, напротив, разочарање, будући да би izgubila анонимност и тајанство та нека жена која је толико занимала Црњанског (а, као што се види, и нас двоје).

Овде и даље притиска жега, али и даље уживамо у мору. Завршавам с поверавањима.

Грли те,
Пренс

Querido Prenz,

Помињеш своју “стару чежњу” за спајањем истраживачког рада са емоцијама које он изазива, што ме је одмах подсетило на бриљантног Марину чију сам књигу “Теорија стваралачке интелигенције” недавно превела на српски. У уводном делу своје научне теорије он каже нешто веома слично: “Тачно је да је научна истина забавна, али је такође свечана, бурна, заслепљујућа, туробна, ужасна, подругљива, енигматична, дискретна, збуњујућа и шта све не. Али немогуће ми је да кажем о једној истини само то да је истинита.” И каже, мало даље: “Намера ми је, дакле, да се овде бавим науком, али како се ослободити дивљења, забаве, узбуђења које ми предмет ове књиге изазива! Интелигенција је нешто тако склиско, моћно и својеглаво, да конвенционалан научни приступ не би могао да покрије драматичност бављења њоме.” Господин Марина је и успео да изложи своју научну теорију тако драматично и тако добрим језиком да може да се чита безмало као књижевни текст.

Имам утисак да би ова наша преписка, кад би је којим случајем неко трећи читао као целину, имала различита својства, несводива на епистоларни жанр: један амалгам фиктивних, исповедних и књижевноисторијских података.

Пада ми на памет и твоја књига “Посланице из Новог света”, на којој сам ти помагала да радиш пре тридесет година, зато што си је писао на српском језику којим ниси суверено владао: сећам се оних дискусија о жанру, о томе да ли и како сирови историјски подаци могу да послуже као увод у поетски говор. Заиста је узбудљив, али и логичан, процес приближавања, све до уплитања, па чак и стапања различитих проседа у излагању свеколиких истина. Не тежи само књижевност теорији, него и наука естетици.

Удаљих се од наше главне теме, али у писмима је то тако - врлудаво. Погледала сам шта Интернет нуди о Берти Синхерман: схватам да је

била легенда у хиспанском свету још од ране младости, а мало јој је недостајало да доживи стоту. Било јој је двадесет седам година 1928, мадридска штампа пуна је хвалоспева о њеним наступима. Видим једну њену фотографију из 1929, са Хуаном Рамоном Хименесом, што значи да је њено гостовање у Шпанији потрајало. И одслушала сам како рецитије Неруду!

Иво Андрић ти, дакле, каже да ју је лично познавао. Ту треба ставити тачку. Немогуће је да се сетиш да ли ти је рекао “Упознао сам је” или “Познавао сам је” - импликације су веома различите. Међутим, чак и кад би могао тога да се сетиш.

Моје интересовање за БERTУ Синхерман садржи, као што сам ти рекла, и неке сасвим личне мотиве. Могло би да се каже да сам се, тражећи њен идентитет, зауставила у Шпанији. Али то је био једини случај да сам “ришкала” по животу неке знамените личности - по Андрићевом. А почело је захваљујући искључиво томе што сам радила у његовој Задужбини. Наиме, ја и не волим такве работe - заударају на лешинарење. Схватам да и ти имаш сличан проблем, сличне скрупуле, и зато сам ти захвална што си изашао у сусрет мојим жељама.

Писац за собом оставља књижевно депо, сматрам да је то довољно. Наравно да обожавам дневнике неких аутора, апи и дневник је књижевна форма, хотимично завештање. По ономе што је човек сматрао да је приватност и чувао за себе, заиста не треба прекопавати. Довољно је да помислим како се мени диже коса на глави када ме питају, после сваког романа, колико ту има аутобиографског. Увек одговарам исто: да не треба бркати књижевне истине са чињеничном стварношћу. Писац преузима податке из живота, али их мења, подешава према потреби текста. С друге стране, све је аутобиографија. Чак је и један еминентно историјски роман, као што је то Андрићева “На Дрини ћуприја”, аутобиографски. На пример, узмемо Ђоркана, који се јавља и у роману и у приповеткама. Андрић га је без икакве сумње познавао: вероватно му је променио име и штошта му приписао градећи књижевни лик, али човек је, као окосница оног фиктивног, сигурно постојао. А ко зна да Швабица није, у пишевој свести, имала лик Берте Синхерман. Или можда Јелена, жена које нема? Берта је, у то не сумњам, нашла своје место у пишевом делу. И сам знаш да се то тако ради, међутим, накнадно идентификовање не само да је бесмислено, него може бити и гнусно прекорачење у неукус.

Најзад, Црњански. Не верујем да је и њега богзна колико интересовало да ли је Андрић имао у Мадриду неку жену. Из целовите преписке - или бар онога што је сачувано - види се да су били, напросто, добри пријатељи, иако су по тадашњим лепим обичајима персирали један другом. То што га пита најпре говори о његовом ставу да неће да учествује у рекла-казала, штавише, да то треба прекинути. И сувише је оних који Црњанског сматрају за *аброношу* позивајући се, наравно, на његове *Ембахаде*, али ја сам увек склона да га браним, сагледавајући његово целокупно дело, и цео живот. Сем уважавања, гајим велику нежност према њему - чиме бих и да затворим круг о "истини личног доживљаја".

Толико од мене. На крају сваког писма помињеш ми то ваше сунце у Мар дел Плати - почиње да ми звучи као иронија. Знаш ли да је овде сибирска зима, нешто незапамћено у овим крајевима, ако изузмемо оних минус 30 степени у Бихаћу, како извештава 1928. мадридски *El Sol*. У овом тренутку, док ти пишем, у Београду је минус 16 степени, а у оближњем Обреновцу, исто као у Новом Саду, минус 27. Молим те, буди обазривији кад ми помињеш ту вашу жегу, барем не реци да вас притиска. Шалу на страну, уживајте! Воли вас,

Гордана

Драга Гордана,

Управо смо се вратили у Буенос Ајрес, где заиста влада паклена врућина, и хладимо се тако што гледамо фотографије завејаног Трста, које нам је Бетина послала. Зар није чудно то што се људско биће лети жали на топлоту, а зими на хладноћу?

Такође, и ја мислим да би неко трећи, да којим случајем прочита ова наша писма, видео у њима један амалгам фиктивних, исповедних и књижевно-историјских података. У сваком случају, верујем да се од тога састоји роман - жанр који тешко подлеже правилима. Штета је што се у нашем већ дугом пријатељству нисмо сетили да ову тему, која нас толико занима, обрадимо у једном роману, који би имао епистоларну или ма какву другу форму, а где би два лика приповедала, алтернативно, о тој некој жени чије си име желела да откријеш, и о овом имену које нам је познато, али ни ти ни ја не знамо да ли припада оној жени. Делује ми привлачно, не само због противречности које садржи, него зато што видим у свему томе једну причу која може бити исприповедана, с једне стране, кроз

своје чињеничне истине, и, с друге, кроз своје узнемирујуће а тако уверљиве празнине. Мислим да је ова врзина, у коју смо се упетљали, већ по себи прича, са својом дозом сумњи, као у свим причама - сумњи које постају њен саставни део. Сувишно је и рећи да има љубави које трају цео један живот, других чији је век неколико година, и неких које само протутње као вихор, при чему, у суштини, нема никакве разлике у њиховом интензитету. Како сад знати да ли се између две личности које нас занимају јавило тако нешто?

Помињеш моје “Посланице из Новог света”, да би на крају рекла да је све што пишемо аутобиографија. То што кажеш наводи ме да те подсетим да ова књига садржи нешто веома лично, рекао бих аутентично у аутобиографском смислу, што, с друге стране, нема никакве везе са садржајем књиге. Као што ти је познато, једно је књига коју писац пише а нешто сасвим друго она коју читалац чита. Ниједан читалац неће наслутити - а и како би - да је та књига, мимо свог садржаја, за мене била покушај да маркирам своје место у времену и у простору, кроз употребу језика којим нисам савршено владао, а који ми је, управо због тих ограничења, наметао структуру реченице - ону која је мени била доступна. Најзад, да поједноставим, језик који пасивно знаш није исто што и језик који можеш да оствариш. То ограничење у остваривању једног језика побуђује ми сада сећања на читав један свет из оног времена, о коме нема трага у књизи - он је садржан у мом читању, али га ниједан други читалац не може наслутити. Но, када се књига одвоји од аутора и почне да корача, она се умножава у онолики број књига колико је читалаца.

Да се вратимо Иви Андрићу. Кажеш ми да рећи “Упознао сам је” и “Познавао сам је” није исто, него да има различите импликације. Али како бих могао да се сетим тако нечег после толико година? С друге стране, да ли је та разлика уопште битна за ово чиме се ти и ја бавимо?

Слажем се с тобом да је довољно што располажемо делом које је писац за собом оставио. Личне догледности не би требало толико да нас занимају, нити да утичу на наше читање, али, као што видиш, ипак нас занимају. Баш као што предемо претпоставке о књижевним ликовима, ништа нас не спречава да их предемо и о писцима, који су, као и свако људско биће, плод случајности - променљиви и пролазни ликови. У сваком случају, приватне ствари, оне које писац чува за себе, никад и не доспеју до речи - односи их са собом у гроб.

За разлику од тога, све што се преточило у реч, усмену или писану, постаје део људске повести. Наравно, и нагађања увек изискују један степен дискреције, осим ако се не упустимо у некакав опсенарски делиријум. Можда ово изговарам као оправдање што сам се уопште укрцао у ову причу, али не могу да заборавим онај уздржано блажен, чак мало обешечачки израз Андрићевог лица док је изговарао Бертино име. То ми се јесте урезало.

Синоћ сам у кафеу књижаре "Атенео" - највеће књижаре у целој Америци, која је смештена у некадашњем позоришту "Гранд Сплендид" - срео Хуана Хосеа Себрелија, бриљантног есејисту који уопште не пише академски, и помислио сам да би могао да ми да неке податке о Синхермановој. Он ју је познавао, и присећао се синоћ многих ствари, међу осталим њене чувене тунике и њеног стила грчке богиње док је рецитовала, у свом невероватном наступу, "Тријумфални поход" Рубена Дарија. Међутим, ништа није знао о Бертином животу у Мадриду. Казао ми је ко би могао да има неке податке о томе - Антонио Карисо, један стари, угледни радио новинар који јој је био пријатељ и направио са њом неколико интервјуа, с тим што у овом тренутку има озбиљне здравствене проблеме и практично никог не прима. Провели смо сат и по у разговору о Синхермановој и о томе како је окупљала масе какве данас окупљају само рок-звезде. Беху то времена у којима су сви слушали и читали поезију, казао је Себрели, и није било тога ко на свом ноћном сточићу није имао књигу једне Алфонсине Сторни или једног Амада Нерва - само је узео за пример та два имена - док данас песнике читају једино њихове колеге. Он није видео ничег фриволног у томе што покушавамо да расветлимо ову мистерију, напротив - наше трагање му се учинило узбудљивим. Обећао је да ће, ако наиђе на неки необјављен податак о Бертином животу у Мадриду, одмах да ми га проследи.

И тако, моја драга Гордана, имамо једну жену и једно име за које не знамо да ли су пролазили истим улицама, и имамо један шал и једну тунуку, за које такође не знамо да ли су били упарени, а све припада истом времену и истом простору. То су чињенични подаци једне приче, који су се претворили у причу по себи, узбудљиву и лепу, а сада више нисам сигуран да ли је права истина уопште и важна. Или можда јесте, како то сугерише Себрели.

Грли те,
Пренс

Querido Prenz,

Волим интонацију твог последњег писма, као некакав позив у духовну авантуру, типично борхесовски, рекла бих, или можда аргентински - можда је Борхес само обзнанио свету ону неку другачију креативну енергију Буенос Ајреса. Замишљај тебе и твог пријатеља Себрелија како седите у том бившем позоришном кафеу и како око вас лебде издужене силуете с дугим муштикалама. Поред Берте Синхерман и Мадрида помињали сте Андрића, Београд, и мене, претпостављам. Ето како путујемо седећи у својим собама.

Данас нећу дужити, једино желим да се осврнем на твоју опаску о приватним стварима, оним које писац однесе са собом у гроб. Кажеш да су то ствари које нису доспеле у речи - нису изговорене ни написане. Е, видиш, ја не знам за такве ствари. За мене оне не постоје - то кажем као људско биће и као писац. Наравно да има тајни у нашим животима и интимних ствари које је тешко изговорити, али чак и највећи самотњак некад неком изговори неизрециво. Мислим да је у природи човека да претвори у реч, да подели, да каже, макар једној особи, макар самом себи. У том смислу, све је повест, и наше тајне. Неко зна, макар и не знао да зна. Друга је ствар шта треба да зна јавност. Писац, не само што гради своје дело, он такође гради личност писца, која је другачија од стварне личности. У томе се Иво Андрић није разликовао од других писаца. Толико.

Јави кад дођете у Трст, и да видимо хоћемо ли се срести ове године.

Твоја,
Гордана

Querida Гордана,

Управо ми се јавио телефоном Себрели, кога је наша прича, очигледно, заинтересовала исто као нас саме, мада, треба да знаш да је он заиста посебан тип. Каже да је јутрос, чим се пробудио, звао неке људе, и овде и у Шпанију, да би их питао о Берти Синхерман. Сазнао је да се њен лични архив, укључујући преписку, састоји од 612 кутија, и да се чува у Градској библиотеци Валенције. И сам је био изненађен овом вешћу. Кад одеш у Шпанију вредело би да то погледаш: могуће је да се ту крије кључ мистерије. Архив садржи материјал од 1903. до 1998. године кад је умрла, а умрла је у својој деведесет и седмој.

Иначе, Себрели је веома познат писац који је међу осталим писао књиге о неким имућним аргентинским породицама - из времена када је Аргентина била пета сила у свету и кад је у Паризу скована изрека “богат као Аргентинац” - породицама које сада пропадају. Лако је, дакле, разумети његово интересовање за нашу тему. Сад, пошто и ово знамо, може бити да је ова наша прича тек почела и да ће растури - какав год био њен исход - носталгију мистерије која је хранила ове странице, која је до сада била њено истинско језгро и извор нашег радовања у речитости.

Грли те,

Пренс